

Puskás Tivadar (Szilveszter) (Keleti Éva felvételei)

ander a pártfogójához fordul: *Szkepájn, máj darling, help mi, plíz!*

Ez akár fordulópontnak is fölfogható a történetben, amely a szabad párválasztásért küzdő fiúk s az őket gúzsba kötni igyekvő atyák megnyugtató véget érő sztorija. A magát határozottan mutató Leander ugyanis itt döbben rá, hogy nincs más választása, mint Scapint hívni segítségül. A nyimnyám Octave ezt már megtette. Jóval őelőtte. Bor Zoltán Leandere az öntudatos bohóctípus, lenézi a nyafogó Octave-ot, de mindjárt irigyelni kezdi, ha annak valami sikerül. Györgyi Anna Zerbinette-je éppen illik hozzá - már csak azért is, mert jó fél fejfel Leander fölé tornyosul -, magakellető, nagyszájú, oktondi. Kisfalvy Krisztina Jácintja pedig (*Huaszinta*, mondják „nápolyi” spanyolsággal, de belefér ez is) megfelelő pár Czvetkó Sándor csücsörítő szájú Octave-jához. Ugyanolyan éhletlen gyámtalanka. Még azt is el lehet képzelni róla, hogy a saját családi viszonyaival sincs tisztában. (S ha a két lány közös jelenete alatt némileg megfedkezne róla, hogy itt most egyfajta bohóc

színházat prezentálnak nekünk, Micu gyorsan belebújtatja a kettőt egyetlen nagyméretű télikabátba.) Az apanemzedékből Csák György Argante-ja kopottas Chaplin-figura, keménykalapban és két számmal rövidebb nadrágszárral. A darab azért nincs előre lejátssza, mert valamivel még hülyébb, mint Octave, a fia. Tarján Péter Géronte-ja látszólag keményebb falat az ifjakkal, de csak annyiban, mint Leander nevű utódja, azaz nem sok kell hozzá, hogy elpárologjon a határozottsága, és belesétáljon Scapin hálójába. Nagyjelenetük, vagyis az ötszáz tallér kicsiklandozása, az előadás egyik csúcspontja. A „de mit keresett azon a gályán” ismétlőpasszusz Tarján új színekkel árnyalja. A főbohóc Szilveszter maga: Puskás Tivadar szomorú Auguste-ként jár-kezel az előadásban, kirohan, berohan, öngyilkosságot kísérelne meg büntudatában (de eláll tőle), gyilkosnak öltözik, és Harley Davidsonon érkezik - vagy valami olyasmin - hatalmas pilótaszemüvegben, ismétli a többiek gesztusait, illetve a sajátjaival kíséri azokat, mindezt lebiggyedő ajkakkal és ösöztönös komédiáshajlammal. (A másik ösbohóc: Czvetkó, már eddig sem túl egyoldalú szerepkörét gazdagítva.)

Dan Micu, persze, nem elégszik meg a bohócjátékkal. Az áttételt egyrészt azok a gesztusok jelentik, amelyek illet tudóan figyelmeztetnek, hogy mennyire feledkezhetünk bele a látottakba. A színészek alkalmanként a partitúrából olvasák föl Molière szövegét, kisebb megjegyzést té-

ve a szerzőre; Scapin és Géronte egyik jelenetében Géronte tévedésből korabeli kosztümben és parókában jön be, hogy aztán kicserélje az eredeti jelmezére, és újra kezdjék a jelenetet. (Ez utóbbi sötétszürke felöltő keménykalappal, a jó szeműek öröme a kabátzseb hajtókájának *belsejében* piros kockás béléssel.) Másrészt: tovább rétegezi a történetet Scapin alakja. Szta- renki Pál Scapinje mértékkel vesz részt a bohóci- ádában, különálló, némileg rezonánszerű figura. Rezignált beletörődéssel egyezik bele, hogy fufangjaival rendbe tegye a helyzetet, bár vannak pillanatok, mikor látnivalóan örömet lel benne. A záróképben aztán - mikor jótékony kétségek közt hagy minket, hogy a halálhíre kelt Scapin jön-e vissza vagy az, aki játszott -, nos, ebben az utolsó képben föltartott mutató- és kisujjával jelzi, hogy minek tart minket. Ez egyben valami olyasmit is jelenthet: magatokon röhögtetek.

Olyan sokat egyébként nem röhögtünk. De valamifajta derű mégiscsak eluralkodott rajtunk. A valóság örületén való felülemelkedés pillanatnyi, csalóka derűje.

Molière: Scapin fufangjai (Arany János Színház Kamaraterem)

Fordította: Karinthy Ferenc. Díszlet, jelmez: Csík György m. v. Rendezte: Dan Micu m. v.

Szereplők: Csák György, Tarján Péter, Czvetkó Sándor, Bor Zoltán, Györgyi Anna, Kisfalvy Krisztina, Szta- renki Pál, Puskás Tivadar, Fejes Rita, Sáfár Zoltán, Kecskeméti Róbert, Kozma Attila.

SZÁNTÓ JUDIT MINDENT EGY HELYEN

PETER SHAFFER: AMADEUS

Kerenyi Imrének ezúttal sikerült létrehoznia a Madách színházi Gesamtkunstwerket. A nézőt egy jegy árért igazán elhalmozzák: kap drámát, operát, balettet és operettet (a két utóbbiról egyébként a tánckar gondoskodik), s kap közös csomagolásban Bildungs- és Boulevardtheatert. A néző pedig hálásan nyugtázza, hogy nagy színházi eseménynek lehetett részese.

A finom és ártalmasnak igazán nem mondható megtévesztésről persze elsősorban az író, Peter Shaffer gondoskodott, aki a *Black Comedy* meg a *Ki után megy a nő? Ki megy a nő után?* című *double bill* követően ambiciózusabb vállalkozásokban kezdte kamatoztatni nem minden-napi színműírói ügyességét: a mélypszichológiát

szerelte ki szórakoztató lektűrdarabokban, rafináltan hitetve el a naivabb nézőkkel, hogy súlyos mondanókat, új megvilágosodásokat görget. Mindezzel semmi baj; az igazság, ily élvezetes mesterségbeli tudás esetén, a kritikusokra tartozik, akik a nézőtéri többség örömét úgysem ronthatják el, a gyanakvó kisebbség pedig bátran fordulhat hozzájuk eligazításért.

Az Amadeus esetében a csábító mélylélektani konfliktust - Salieri gyilkos féltékenységi komplexusának a hatalmas divánnyá lényegült színpadon történő analizisét - eleve kompromittálja az, ami egyszersmind oly mérhetetlenül attraktívva is teszi: a direkt élettrajzi jelleg. Soha még nagy emberek dramatisztált élettrajza nem hozott esztétikailag számottevő eredményt: az

ellenpéldák - Madách világtörténelmi epizodistáitól, mondjuk, Bond Shakespeare-jéig vagy Christopher Hampton Rimbaud-Verlaine párosáig - csak látszólagosak: ezekben az esetekben a konkrét név csak a közmegegyezésre apelláló kód, magatartásformák és ütközések hangsúlyosabb definiálására. III. Richárd az újabb kutatások szerint nem volt sem püpos, sem gonosz; megnyerő küllemű, kegyes és bölcs uralkodó volt. Isten nyugtassa az örök feledésben. Aki él, az a fikció.

Shaffer Mozartja azonban lényegileg Mozart, Salierije Salieri, konfliktusuk magánügy, brilián-

Mácsai Pál (Salieri) és Szűcs Gábor (Mozart)

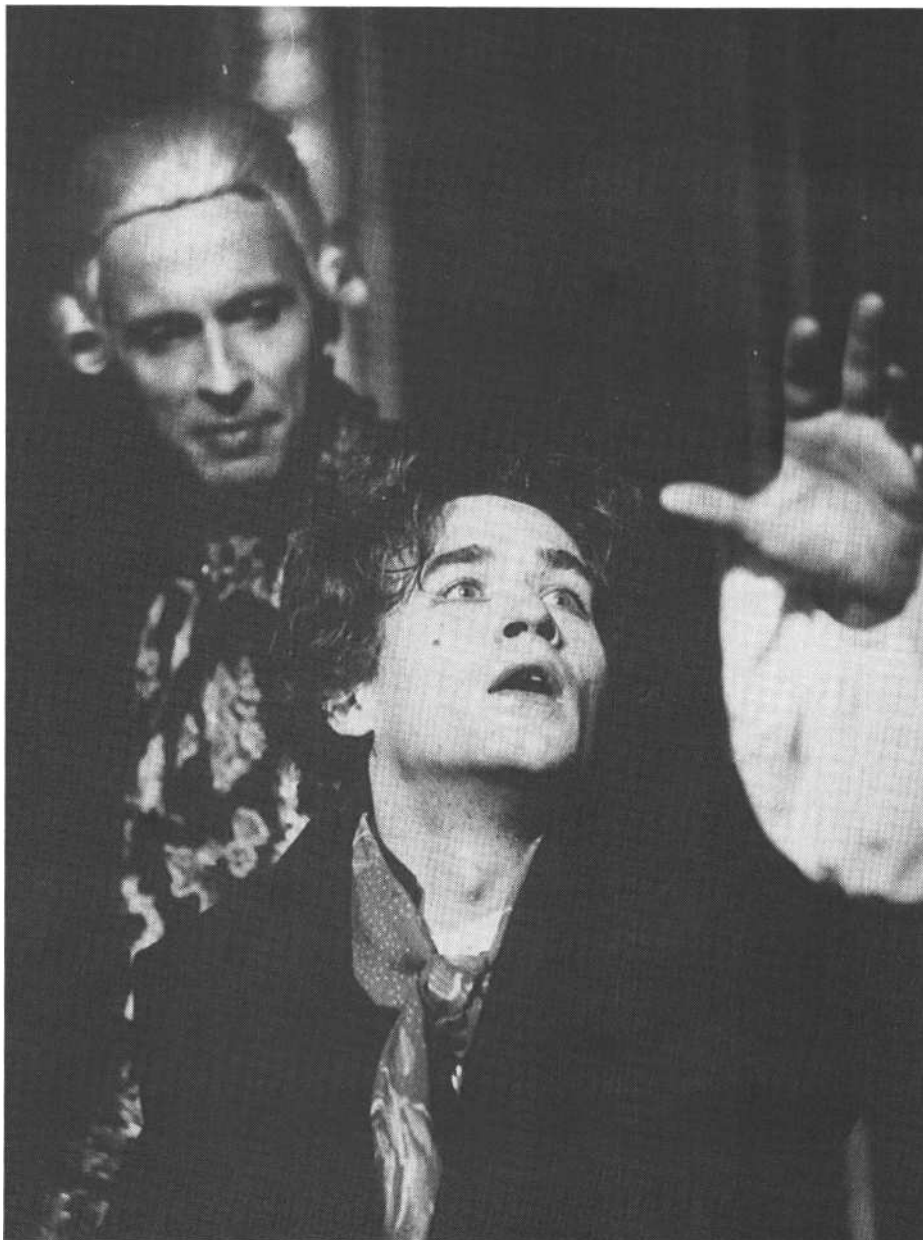
san tálalt, szellemes pszichológiai hálózobatitkok sorozata, a kukucsaklók őszinte öröme. S az örömet csak növeli a művelődési varázs: a néző annál is könnyebb szívvel élvezkedik, mert biztos benne, hogy tudásban is épült.

A dráma minéműségének helyes felismerése voltaképpen eleve kijelöli a rendező útját: választása csak a részletkérdésekben van, a lényegét illetően látványos, nagyszabású színházi világba kell varázsolnia a közönséget, a középpontban legalább egy, de lehetőleg inkább két bravúralakítással. Kerényi láthatóan fel is mérte mindezt, s szállította a megfelelő kivitelt. Abban a jellegzetes Madách színházi stílusban, amelyet immár talán ideje nem rosszállóan, a meggyőzés szándékával elemezgetni, hanem inkább evi-

denciaként elfogadni: ez a színház erre szakosodott, ezek a művészek ezt tudják, ez a közönség ezt díjazza. Tehát Horesnyi Balázs színpada kellően pompázatos, monumentális, nagyoperai stílusú, minden ízében komoly, ünnepélyes és önazonos, az iróniának, a játékos vizuális kommentárnak halvány igénye sem legyinti meg. Részben hasonló mondható el Rátkai Erzsébet jelmezeiről, azzal a kiegészítéssel, hogy itt ugyan történik kísérletváratlanabb, kevésbé evidens megoldásokra (lásd Mozart egy-két megbotránkoztatón izléstelen toalettijét, a táncosnők fehér vászonbugyogóját, a viselőiket agyonnyomó parókákat), de ezek vagy önmagukban is sikerületlenek, vagy kirínak az előadás alaptónusából, ami visszajáról megint csak ugyanazt bizonyítja: a madáchos stílusegységet kár megbolygatni, a modernista *patchworkból* csak öszvéredmény születhet.

Úgy gondolom, mindezzel a nemcsak kivételesen tehetséges, de hallatlanul tudatos Mácsai Pál is tisztában van. Tudna ő - hogyan tudna! - ennél elmélyültebb, izgalmasabb, eszköztelelenebb, befelé vibráló Salierit is ábrázolni, tudná belülről is hoznia kétségbeesett öregséget, úgynevezett virtuóz, de merőben külsőséges, mármár melodramai mimikai eszközök nélkül - még ez az elsősorban hatásra kiélezett dráma is elviselne mélyebb bensőséget, őszintébb szenvedést. A dráma igen - az előadás, a *genius loci* aligha. Ezért aztán Mácsai vállalja a folyamatos áriázást, hatásra játszik, birtokba veszi és kihasználja az abszolút főszereplőre irányuló állandó reflektorfényt. Megjegyzendő, hogy még így is képes két új elemmel gazdagítani az eddigi Salieri-portrékat: fiatal és olasz. Ő valóban harmincegy éves (aminek nem feltétlenül van köze a tényleges életkorhoz), és mozgékony, lendületes, izgága, barátja a széles, teátrális pózoknak és gesztusoknak és a titkos intrikáknak, ahogy igazi olaszhoz illik (és micsoda gyönyörűen beszél olaszul!). Csillogó mutatvány, ha alakításnak súlytalan is.

Ellenjátékosával, a Mozartot alakító Szűcs Gáborral, aki már Mácsai megragadóan koncipiált *Téli* regéjét is megsavanyította számomra, ezúttal sem tudtam megbarátkozni. Ez az ildomtalanul komolytalan, s inkább a *Kakukkfészek* valamelyik epizód szerepéhez illő alakítás valóban túlhabzik a Madách színházi kereteken - mint ahogy szerintem bármilyen színház kereteit szétvetné, a cirkuszén kívül. Már riasztóan bárdolatlan, komikus bennszülöttre emlékeztető entrée-ja is elrugaskodik egy realista dráma realista előadásának legszabadabban értelmezett mércéitől is: így nem potyoghat be a császári udvarba egy fiatalember, akit apja, mint az többször is elhangzik, már Európa valamennyi udvarán és főrangú szalonján végighurcolt. De nemcsak általában egy udvarképes fiatalember:

Shaffer Mozartja sem. Ez a figura egyszerre szertelen, mosdatlan szájú, szeleburdi túlkoros kamasz és lángész; s mivel a lángészt a színpad nem láttathatja működés közben, a zenét is az ember-Mozartnak kell hitelesítenie, éppen a maga excentrikus ellentmondásosságában. Szűcs Gábor idéetlen, szubnormális tahója azonban áthidalhatatlan szakadékot teremt az ember-Mozart és a muzsikos-Mozart között; az agresszív idegbeteg láttán csak azt hihetjük, hogy a zenéket egy másik Mozart szerzi, s az, aki szemünk előtt habalyog, nincs is tudatában, mit művelhet nevében Doppelpängere, ha épp megszállja az ihlet. (Nosztalgikusan emlékeztem Gálffi László belülről fakadó, érzelmek és szenvedélyek vezérelte, talányos másságára.) Mindez egyébként a konfliktust is megnyomorítja: ha Mozarttal együtt nem lép színre a zenéje is (ezt ugyanis a legdusabban adagolt zenei betétek sem pótolhatják), akkor Salieri őrjöngő gyűlölete elveszti tárgyát és célpontját.

Szűcs Gábornak, úgy hallok, máris nimbusza van; alighanem rendezőjét is ez bírta engedékenységére, mert nem hihető, hogy az alakítás illetén hangoltsága tüzzel-vassal képviselni kívánt rendezői koncepció volna. Magam egyébként bármilyen meggyőző megnyilatkozás hatására kész vagyok behódolni a valóban erős egyéniséget mutató fiatal színész nimbuszának - most azonban csak annyit állapíthatok meg, hogy ezt az előadást is szétzilálta maga körül, legalábbis közvetlen közelében; szerencsére a szolid közeg már csak a tétlenség nyomatékával is ellenállt. Például felborított Vasvári Emese Constanze-alakításának arányait is. Mint eme Mozart játszópajtásának és kedvesének, Constanzenak is fel kellett tüntetnie a párjára jellemző szubnormális, benszüllötti vonásokat: a mutatóványosbódéba való idill után aztán a színésznek csak bajosan s logikátlanul tudja előhívni a normális-átlagos bécsi polgárlány arcukat, s végeredményben minden jelenete másról szól.

A többiekéről nemigen van mit mondani. Ősi dramaturgiai aranyigazság, hogy ha egy író párosával léptet fel hasonló funkciójú figurákat, akkor egyéni súlyukat kívánja redukálni (lásd Rosencrantz-Guildensterneffektus). Itt ráadásul mindjárt hárman vannak a vezető udvaroncok, és Avar István, Horesnyi László, Lóte Attila zokszó nélkül el is fogadták Shaffer degradáló véleményét, sőt, még rá is tettek egy lapáttal: megkülönböztethetetlenek. Koltai János pedig a triót kvartetté bővíti: negyedik jelentéktelenné lépteti vissza azt, akinek mégiscsak a másik három (sőt presztízsét tekintve mindenki) fölött kellene állnia: a császárt.

Hasonlóan jellegtelen a két „venticello,” B. Kiss Zoltán és Weil Róbert is. Persze belőlük is kettő van; de lehetnének démonibbak. Az előadás azonban - eltekintve a tánckar néhány

Jelenet az Amadeusból (Németh Juli felvételei)

lagymatag beállításától - nem akar borzongatni; még a gyilkossággal felérő végső szellemjelenség-sorozat is csak monoton, kimérten beállított artisztikus pantomimszám. A Madách Színházban ezúttal sem akarnak felzaklatni, még egy gyilkosságba, majd öngyilkosságba eszkaláló monománia ürügyén sem. Marad megint csak a szolid, kulturált és (a Mozart-alakítástól eltekintve) izléses szórakoztatás. Kicsit avított, nagyon konzervatív - de mert van rá igény, helye is van. Főlöszleges zúgolódni; célszerűbb, ha a kritikus vélemény az adott ars poetica határain belül mozog.

No de épp ezért: a Bildungstheaternek ne legye-

nek műveltségbeli hézagai. Ha a *Mitridate, Re di Ponto* operacím egyik felét magyarra, azaz „Pontosz királyára” fordítjuk, akkor a Mitridaténak is Mithridatészre kell fordulnia. II. József udvarát pedig Bécsben nem királyinak, hanem császárnak illik nevezni, s a magyar (és nemzetközi) nyelvszokásnak megfelelően Elisabeth hercegnőt (inkább főhercegnőt) az uralkodóház tagjaként Erzsébetnek hívják.

Peter Shaffer: Amadeus (Madách Színház)
Fordította: Vajda Miklós. *Diszlet:* Horesnyi Balázs. *Jelmez:* Rátkai Erzsébet. *Zenei vezető:* Kocsák Tibor. *Koreográfus:* Molnár Éva. *Rendező:* Kerényi Imre. *Szereplők:* Mácsai Pál, Szűcs Gábor, Vasvári Emese, Koltai János, Lóte Attila, Avar István, Horesnyi László, B. Kiss Zoltán, Weil Róbert.

TARJÁN TAMÁS

KARDHEGY A TORKON

BRECHT: KURÁZSI MAMA

Elif, az idősebb fiú a darab instrukciója szerint is „szablyával a kezében” éneklő első és egyetlen dalát, a lányról meg a huszárról. A miskolci színpadon Kuna Károly a gigájára illeszti a fegyver hegyét, hogy különös hangon - s nem épp „haditáncot járva” - belekezdjen Paul Dessau hangjegyeibe. Furcsán tör elő a szöveg, és gargalizálva bugyog,

erőszakoltan formálódik akkor is, amikor a kard már elhagyta a torkot. A Telihay Péter rendezte előadásban nem az irónia, nem is a történelemkritika vezényli a dalokat (a bírálat persze Brecht szemléletében és nem a figurák közvetlen szavaiban keresendő). A veszélyhelyzetből fakadó agresszivitás parancsol. Az, amit a kardmutatvány is kifejez. A strófák tördelése, szabdalása